

Fonetika a fonologie

Fonetika

- starší jazyková disciplína, počátky spadají až do starověku
- Evropa – poč. 19. stol.
- významní čeští fonetikové: např. Bohuslav Hála, Zdena Palková

Fonologie

- mladší jazyková disciplína
- vzniká na poč. 20. stol.
- spjata s představiteli pražské lingvistické školy (20–30. léta 20. st.), zakladatel Nikolaj Trubeckoj – *Základy fonologie* (1939)

Základní jednotky:

fonetika = fón

- jednotka konkrétní, tzv. parolová
- má neomezený počet variant, tj. výsledných zvuků, i když rozdíly mezi nimi mohou být poměrně malé

fonologie = foném

- abstraktní jednotka jazyka, tzv. langová,
- počet fonémů je zjistitelný, velmi omezený (v češtině 10 samohl. fonémů, 25 souhl. fonémů, 1 diftong)
- foném se chápe jako minimální jednotka jazyka schopná rozlišit význam

Fonologie odhalila **jevy**, které jsou **podstatné pro systém jazyka**.

Nejjednodušší **metoda** zjišťování fonémů je založena na **srovnávání dvojic slov**, která se **liší jen jedinou hláskou**:

pes – les

hrabě – hrábě

Fonologické pojmy:

fonologické opozice (protiklady) – 2 fonémy v témže okolí

ten – den

potom – polom

Důležité opozice:

privativní opozice – členy se liší pouze jediným příznakem (*s – z*)

ekvipolentní opozice – členy se liší více než jedním příznakem (*t – l*),

u privativních opozic rozlišujeme:

korelační příznak

korelační pár

korelační řada

Distribuce českých fonémů

(způsob rozložení fonémů vzhledem k sousedním fonémům a spojování fonémů do skupin)

1. Čeština se **vyhýbá hiátu**, tj. spojení dvou samohlásek patřících k různým slabikám.

(Dvě samohlásky ve slovech domácích se vyskytují jen: na švu předponovém *neuměl*, nebo na švu složeniny *modrooký*, kde netvoří diftong.)

2. **Souhlásky se často seskupují po 2–3 na kterémkoliv místě slova** (*vzlykat*, *podkrovní*, *příjezd*), **zdvojené souhlásky (gemináty)** na švu slov (*nevinný*).

3. **Na rozhraní částí slova se setkávají souhlásky artikulačně blízké** – těžce vyslovitelné (*hodte*, *krkonošský*).

4. **Domácí citově neutrální slova** neobsahují hlásky: *ó*, *g*, *f* (kromě *doufat*, *zoufat*).

5. **Domácí citově neutrální slova** nemívají většinou na počátku samohlásky *a*, *e*, *i* (*auto*, *embargo*, *intelligence*).

6. **Domácí citově neutrální slova** nemívají skupiny souhlásek – *rg*,

rch, nt (argot, chirurg, archeologie, absolvent).

7. Znakem **expresivních slov** jsou spojení „měkkých“ souhlásek *t', d', ň, š, ž, č, ř* se samohláskami *o, u* (*d'obat, čuně*).